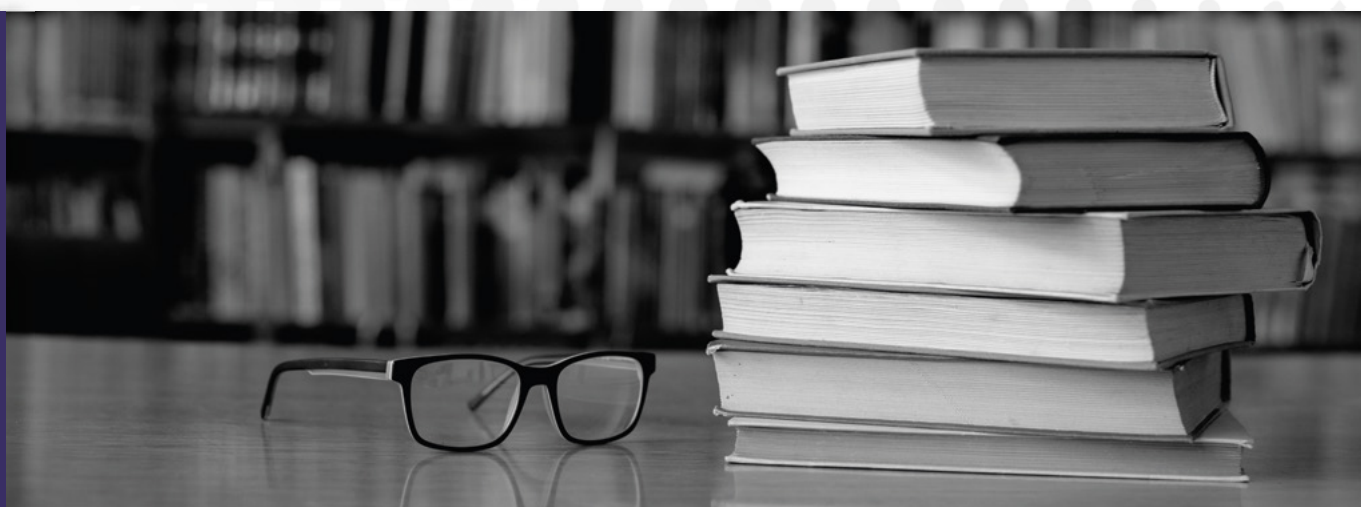

Vademecum Nauczyciela

Wdrażanie podstawy programowej w szkole ponadpodstawowej

JĘZYK ŁACIŃSKI I KULTURA ANTYCZNA

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

ORE OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Vademecum

Nauczyciela

Wdrażanie podstawy programowej w szkole ponadpodstawowej

**JĘZYK ŁACIŃSKI
I KULTURA ANTYCZNA**

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2019

Autor

Aleksandra Klęczar, Janusz Ryba

Redakcja językowa i korekta

Karolina Strugińska

Redakcja techniczna i skład

Piotr Czajka

Projekt okładki, layout

Wojciech Romerowicz

Elementy graficzne: © Jovan/stock.adobe.com, © Pushkarevskyy/stock.adobe.com,
© absent84/stock.adobe.com, © Julien Eichinger/Fotolia.com, © LynxVector/Fotolia.com

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2019

ISBN 978-83-66047-58-7

ISBN 978-83-66047-49-5 (seria *Vademecum nauczyciela. Wdrażanie podstawy programowej w szkole ponadpodstawowej*)

© Copyright by Ministerstwo Edukacji Narodowej

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

tel. 22 345 37 00

Opracowano na podstawie materiałów przygotowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej

Spis treści

Wprowadzenie

dr Wioletta Kozak 5

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego,
III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum 9

Podstawa programowa przedmiotu język łaciński i kultura antyczna 15

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu język łaciński i kultura antyczna
dr Aleksandra Klęczar 27

Wskazówki metodyczne

dr Aleksandra Klęczar, dr Janusz Ryba 37

Wprowadzenie

Przygotowaliśmy dla Państwa publikację, której celem jest przybliżenie najważniejszych założeń reformy edukacji w liceum ogólnokształcącym oraz technikum¹. Wprowadzone zmiany wydłużyły czas nauki w liceum do 4 lat, a w technikum – do 5. Oprócz modyfikacji strukturalnych została wprowadzona także zmiana programowa, której najważniejszym celem jest odejście od wąskoutylitarnego, pragmatycznego kształcenia umiejętności na rzecz powrotu do uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy edukacji – *traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności* (cel 1.) oraz *rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy* (cel 8.). Zdaniem Stanleya J. Spanbauera naczelną wartością edukacji stanowi jasna, klarowna i uporządkowana wiedza. „Ona, zmieniając człowieka, ustawia go w coraz to innych szeregach. Jest odniesieniem do pragnień niechwilowych i ponadto widzianych przez pryzmat osobniczych wartości. Jest wartością w kształceniu jednostki i jej własnością. O tym, jak ważną odgrywa rolę, jednostka dowiaduje się najczęściej wtedy, gdy podejmowanie decyzji uwarunkowane jest jej posiadaniem”².

W nowej podstawie programowej umiejętności i kompetencje rozumiane są zatem jako praktyczne zastosowanie **wiedzy** zdobywanej przez uczniów w procesie kształcenia. Wiedza to informacja wartościowa, integrująca dane, fakty, hipotezy; oznacza ona umiejętność zdobywania i posiadania informacji oraz wykorzystywania ich w praktyce. Tworzenie wiedzy wymaga, aby ktoś wcześniej informację przetworzył, połączył i zinterpretował³. Wiedza nie jest zatem synonimem informacji – wręcz przeciwnie: wiedzę tworzą informacje uporządkowane, zhierarchizowane i logicznie powiązane.

Cele główne nowej podstawy programowej – sformułowane w oparciu o wyżej wspomnianą koncepcję wiedzy – kładą szczególny nacisk na zadania poznawcze w obrębie szkolnej edukacji, które realizowane są w dwóch wymiarach: z jednej strony jako transmisja niezbędnej wiedzy przedmiotowej, z drugiej – jako podstawa kształcenia umiejętności. Rola szkoły nie polega tylko na zapewnieniu dostępu do informacji – ten dostęp w czasach cywilizacji informatycznej i cyfrowej, jak nazywany jest wiek XXI,

¹ *Vademecum Nauczyciela* zawiera zapisy podstawy programowej z komentarzami dotyczące wyłącznie liceum ogólnokształcącego oraz technikum. Pełną wersję podstawy programowej kształcenia ogólnego można znaleźć na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji: <https://www.ore.edu.pl/2018/03/podstawa-programowa-kształcenia-ogolnego-dla-liceum-technikum-i-branzowej-szkoly-ii-stopnia/> [dostęp: 15 lipca 2019 r.].

² Spanbauer S. J., (1987), *QualityFirst in Education... Why not?*, Appleton, WI: Fox Valley Technical College Foundation, za: Denek K., *Edukacja oparta o wartości*, (2009), „Wartości w muzyce” nr 2, s. 139–158, online: http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Wartosci_w_muzyce/Wartosci_w_muzyce-r2009-t2/Wartosci_w_muzyce-r2009-t2-s139-158/Wartosci_w_muzyce-r2009-t2-s139-158.pdf [dostęp: 15 lipca 2019 r.].

³ Kromer B., (2008), *Wiedza jako podstawowy czynnik funkcjonowania organizacji inteligentnej*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Ekonomii i Zarządzania” nr 2, Koszalin: Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej, s. 93–99.

wydaje się dla uczniów niemal nieograniczony – ale taka organizacja złożonego procesu przekazywania i samodzielnego zdobywania wiedzy, aby młodzi ludzie mogli rozumieć otaczającą ich rzeczywistość. Nastąpiła więc zmiana paradygmatu myślenia o edukacji – szkoła staje się przestrzenią rozwoju uczniów i budowania dla nich dobrej przyszłości, w której wykorzystują swój potencjał, możliwości i zainteresowania.

Nowa podstawa programowa do szkoły ponadpodstawowej ukierunkowana jest na rozwijanie myślenia. Myślenie to tworzenie pojęć, które organizują świat, rozwiązywanie problemów oraz skuteczne podejmowanie decyzji i formułowanie sądów⁴. Myślenie krytyczne stanowi jedną z najważniejszych umiejętności XXI wieku, a jej rozwój jest kluczowym elementem przygotowującym uczniów do dorosłego życia. Dzięki myśleniu krytycznemu ludzie uczą się i potrafią:

- analizować, tworzyć hipotezy, określać istotę problemów;
- oceniać, weryfikować i formułować argumenty;
- myśleć niezależnie;
- tworzyć logiczne powiązania;
- przewidywać (na drodze dedukcji) konsekwencje znanych faktów;
- dostrzegać nieścisłości i błędy w rozumowaniu;
- sprawdzać fakty, rozumieć logiczne zależności między faktami;
- przetwarzać informacje;
- kwestionować oczywistości i własne założenia;
- myśleć jasno i precyzyjnie, być dociekliwymi.

Myślenie krytyczne jest zdyscyplinowanym procesem intelektualnym, który polega na:

- 1) aktywnej i umiejętnej konceptualizacji;
- 2) wykorzystywaniu, analizowaniu i syntetyzowaniu oraz ocenie informacji uzyskanych od kogoś lub sformułowanych samodzielnie;
- 3) obserwacji, zdobywaniu doświadczeń;
- 4) refleksji, rozumowaniu i komunikacji.

Krytyczne myślenie zakłada sprawdzenie w każdym rozumowaniu struktur lub elementów takich jak: cel, problem, kwestia, założenia, pojęcia, podstawy empiryczne, określony wniosek, implikacje i konsekwencje, zastrzeżenia płynące z innych punktów widzenia oraz zakres możliwych nawiązań. Myślenie krytyczne jako dotyczące wielu różnych przedmiotów, spraw i celów stanowi składową różnorodnych sposobów myślenia, m.in.: myślenia naukowego, matematycznego, historycznego, ekonomicznego, moralnego i filozoficznego.

⁴ Myers D.G., *Psychologia*, (2003), Poznań: Zysk i S-ka, s. 378.

Myślenie krytyczne można charakteryzować jako złożone z następujących elementów:

- 1) zbiór informacji oraz przekonań, które kształtują umiejętności;
- 2) nawyki, oparte na zaangażowaniu intelektualnym, określające wykorzystanie owych umiejętności do kontroli i kształtowania zachowania.

Z tego względu można je przeciwstawić:

- 1) biernemu przyswajaniu i przechowywaniu informacji – ponieważ myślenie krytyczne wymaga [używania] szczegółowych metod wyszukiwania informacji i obchodzenia się z nimi;
- 2) posiadaniu umiejętności, które zgodnie z założeniem będą stale używane;
- 3) wykorzystywaniu tych umiejętności⁵.

Autorzy nowej podstawy programowej, rozumiejąc potrzebę formowania „człowieka myślącego”, aż trzy z ośmiu celów głównych odnieśli do konieczności ukształtowania i doskonalenia – w ramach nauczania na zajęciach wszystkich przedmiotów ogólnych, realizowanych zarówno w liceum ogólnokształcącym, jak i w technikum – narzędzi intelektualnego rozwoju człowieka. Za istotne wyzwania, przed którymi stoi szkoła, uznano:

- 2) *doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;*
- 4) *zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;*
- 5) *łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrażeniowo-twórczymi;*
- 7) *rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie.*

Myślenie stanowi nadrzędną **umiejętność** zdobywaną przez ucznia w trakcie szkolnej edukacji – jest „rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych, takich jak: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia”.

⁵ Zob. Oświadczenie Michaela Scrivena i Richarda Paula wygłoszone podczas 8th Annual International Conference on Critical Thinking and Education Reform, (1987) – online: <http://www.criticalthinking.pl/czym-jest-krytyczne-myslenie/> [dostęp: 15 lipca 2019 r.].

Przygotowany dla Państwa materiał proponuje sposoby, metody i techniki, które pomagają rozwijać sprawność myślenia uczniów na lekcjach poszczególnych przedmiotów. Podpowiada rozwiązania metodyczne i – mamy nadzieję – okaże się ciekawym, inspirującym i pomocnym poradnikiem w pracy dydaktycznej.

dr Wioletta Kozak

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Kształcenie ogólne w szkole ponadpodstawowej tworzy programowo spójną całość i stanowi fundament wykształcenia, umożliwiając zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces uczenia się przez całe życie.

Celem kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum jest:

- 1) traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- 2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 3) rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;
- 4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- 5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrazeniowo-twórczymi;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- 8) rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum należą:

- 1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;

- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
- 3) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
- 6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
- 7) nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;
- 8) umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych.

Jednym z najważniejszych zadań liceum ogólnokształcącego i technikum jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy, z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i w postaci zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów.

Ważnym celem działalności szkoły jest skuteczne nauczanie języków obcych. Bardzo ważne jest dostosowanie zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, której celem jest rozwijanie u uczniów postawy dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

Kształcenie i wychowanie w liceum ogólnokształcącym i technikum sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i regionalnej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności podejmowania ważnych decyzji, poczynając od wyboru szkoły ponadpodstawowej, kierunku studiów lub konkretnej specjalizacji zawodowej, poprzez decyzje o wyborze miejsca pracy, sposobie podnoszenia oraz poszerzania swoich kwalifikacji, aż do ewentualnych decyzji o zmianie zawodu. I te umiejętności kształtowane będą w szkole ponadpodstawowej.

Przedmioty w liceum ogólnokształcącym i technikum mogą być nauczane w zakresie podstawowym lub w zakresie rozszerzonym:

- 1) tylko w zakresie podstawowym – przedmioty: muzyka, plastyka, podstawy przedsiębiorczości, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie do życia w rodzinie, etyka;
- 2) w zakresie podstawowym i w zakresie rozszerzonym: język polski, język obcy nowożytny, matematyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz język regionalny – język kaszubski, historia, wiedza o społeczeństwie, geografia, biologia, chemia, filozofia, fizyka, informatyka;
- 3) tylko w zakresie rozszerzonym – przedmioty: historia muzyki, historia sztuki, język łaciński i kultura antyczna.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów, m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Każda sala lekcyjna powinna mieć dostęp do internetu, uczniowie i nauczyciele powinni mieć zapewniony dostęp do pracowni stacjonarnej lub mobilnej oraz możliwość korzystania z własnego sprzętu. Wszystkie pracownie powinny być wyposażone w monitor interaktywny (z wbudowanym komputerem i oprogramowaniem) lub zestaw: komputer, projektor i tablica interaktywna lub ekran.

Szkoła ma również przygotowywać uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami szkoła zapewnia optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerażały one możliwości ucznia (nie uniemożliwiały osiągnięcia sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Bardzo istotna jest edukacja zdrowotna, która prowadzona konsekwentnie i umiejętnie będzie przyczyniać się do poprawy kondycji zdrowotnej społeczeństwa oraz pomyślności ekonomicznej państwa.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu opisanych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w szkole ponadpodstawowej jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji⁶.

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obowiązków należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W czteroletnim liceum ogólnokształcącym i pięcioletnim technikum są realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;
- 3) filozofia;

⁶ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. z 2017 r., poz. 986 i 1475).

- 4) język łaciński i kultura antyczna;
- 5) muzyka;
- 6) historia muzyki;
- 7) plastyka;
- 8) historia sztuki;
- 9) historia;
- 10) wiedza o społeczeństwie;
- 11) geografia;
- 12) podstawy przedsiębiorczości;
- 13) biologia;
- 14) chemia;
- 15) fizyka;
- 16) matematyka;
- 17) informatyka;
- 18) wychowanie fizyczne;
- 19) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 20) wychowanie do życia w rodzinie⁷;
- 21) etyka;
- 22) język mniejszości narodowej lub etnicznej⁸;
- 23) język regionalny – język kaszubski⁸.

Język łaciński i kultura antyczna

Język łaciński i kultura antyczna to przedmiot nauczany w zakresie rozszerzonym na trzecim etapie edukacyjnym (szkoła ponadpodstawowa), co oznacza, że na realizację treści nauczania przeznaczona jest 240 godzin w cyklu dydaktycznym. Zasadniczą rolą przedmiotu język łaciński i kultura antyczna jest kształtowanie humanistycznej wrażliwości uczniów i przekazanie im wiedzy na temat języka łacińskiego i kultury starożytnej Grecji i Rzymu, jak również ich roli w rozwoju kultury i języka polskiego. W związku z tym cele kształcenia zostały zdefiniowane w taki sposób, aby obejmowały receptywne i produktywne kompetencje w zakresie języka łacińskiego, w tym przede wszystkim znajomość charakterystycznych dla łaciny zjawisk językowych oraz umiejętność rozumienia i przekładu tekstu łacińskiego na język polski, a także kompetencje interkulturowe w zakresie kultury starożytnej Grecji i Rzymu oraz obecności i recepcji tradycji antycznej (w tym roli języka łacińskiego) w dziejach i kulturze polskiej.

⁷ Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz.U., poz. 78, z 1995 r., poz. 334, z 1996 r., poz. 646, z 1997 r., poz. 943 i poz. 1040, z 1999 r., poz. 32 oraz z 2001 r., poz. 1792).

⁸ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski są realizowane w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dz.U. z 2017 r., poz. 2198, 2203 i 2361).

Podstawa programowa przedmiotu język łaciński i kultura antyczna

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Zakres podstawowy i rozszerzony

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. W zakresie kompetencji językowych: znajomość gramatyki języka łacińskiego oraz umiejętność rozumienia i tłumaczenia tekstu łacińskiego.

Uczeń zna i potrafi stosować podstawowe zjawiska morfologiczne i składniowe typowe dla języka łacińskiego. Uczeń rozumie czytany ze słownikiem tekst łaciński i dokonuje poprawnego przekładu prozatorskiego tekstu łacińskiego na język polski, z wykorzystaniem słownika łacińsko-polskiego, w tłumaczeniu zachowując polską normę językową.

- II. W zakresie kompetencji interkulturowych: znajomość kultury i tradycji antycznej oraz jej wpływu na kultury późniejsze.

Uczeń zna, rozumie i interpretuje zjawiska i teksty kultury antycznej, umieszczając je we właściwym dla nich kontekście i zauważając ich cechy dystynktywne, oraz rozpoznaje i interpretuje elementy tradycji antycznej w tekstach kultury późniejszej.

- III. W zakresie kompetencji społecznych: świadomość roli antyku w kształtowaniu się kultury i tożsamości polskiej oraz znaczenia kultury grecko-rzymskiej dla kultury europejskiej i światowej.

Uczeń ma świadomość znaczenia tradycji antycznej dla kształtowania się i rozwoju kultury polskiej i światowej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. W zakresie kompetencji językowych. Uczeń:
 - 1) zna i rozpoznaje następujące formy morfologiczne z zakresu gramatyki języka łacińskiego:
 - a) formy fleksyjne rzeczowników regularnych deklinacji I–V,
 - b) formy fleksyjne następujących rzeczowników nieregularnych: *Iuppiter, deus, domus, vis*,
 - c) formy fleksyjne przymiotników deklinacji I–III,
 - d) formy fleksyjne i zasady użycia zaimków: *is, quis, qui, hic, ille* oraz zaimków osobowych i dzierżawczych,

- e) formy fleksyjne liczebników głównych i porządkowych: 1–20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, 1000,
 - f) zasady stopniowania regularnego przymiotników deklinacji I–III oraz stopniowania nieregularnego następujących przymiotników: *bonus, malus, parvus, magnus, multi*,
 - g) zasady tworzenia i stopniowania przysłówków pochodzących od przymiotników deklinacji I–III,
 - h) formy strony czynnej i biernej czasowników regularnych koniugacji I–IV w trybie orzekającym (*indicativus*) i łączącym (*coniunctivus*) w następujących czasach: *praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum I* oraz formy trybu rozkazującego w czasie teraźniejszym w stronie czynnej (*imperativus praesentis activi*),
 - i) formy bezokolicznika łacińskiego: *infinitivus praesentis activi, infinitivus praesentis passivi, infinitivus perfecti activi, infinitivus perfecti passivi*,
 - j) formy imiesłowów: *participium praesentis activi, participium perfecti passivi, participium futuri passivi (gerundivum)*,
 - k) formy rzeczownika odczasownikowego (*gerundium*),
 - l) formy czasowników nieregularnych:
 - *esse* i wybrane *composita* (*possum, prosum, adsum, absum*),
 - *volo, nolo*,
 - *eo* i wybrane *composita* (*abeo, redeo, obeo*),
 - *fero* i wybrane *composita* (*affero, aufero, differo*),
 - *tollo*,
 - *fio*,
 - *verba defectiva*: *odi, meminī, coepi*,
 - *verba deponentia* i *semideponentia*;
- 2) zna i rozpoznaje następujące zjawiska składniowe z zakresu gramatyki języka łacińskiego:
- a) szyk zdania łacińskiego,
 - b) strukturę składniową zdania w stronie czynnej i biernej,
 - c) następujące funkcje składniowe i semantyczne rzeczownika: *nominativus* jako orzecznik, *nominativus duplex, genetivus partitivus, dativus possessivus, dativus auctoris, accusativus duplex, ablativus temporis, ablativus comparationis*,
 - d) następujące konstrukcje składniowe charakterystyczne dla łaciny: *accusativus cum infinitivo* (ACI), *nominativus cum infinitivo* (NCI), *coniugatio periphrastica passiva* (CPP), *ablativus absolutus*, bezprzyimkowe użycie nazw miast,
 - e) następujące typy zdań podrzędnych w języku łacińskim: zdania okolicznikowe czasu, przyczyny, warunku, celu i skutku, zdania dopełnieniowe;

- 3) zna i rozpoznaje formy morfologiczne i strukturę składniową tłumaczonego tekstu;
- 4) identyfikuje, z wykorzystaniem posiadanej wiedzy na temat gramatyki łacińskiej, formy podstawowe słów występujących w tłumaczonym tekście;
- 5) zapoznaje się z podstawowym słownictwem typowym dla autorów określonych w kanonie;
- 6) zna podstawowe techniki przekładu tekstu łacińskiego;
- 7) zna zasady tworzenia spójnego i zgodnego z polską normą językową przekładu z języka łacińskiego na język polski;
- 8) dokonuje następujących transformacji gramatycznych w zakresie morfologii:
 - a) odmienia rzeczowniki regularne deklinacji I–V,
 - b) odmienia następujące rzeczowniki nieregularne: *Iuppiter, deus, domus, vis*,
 - c) odmienia przymiotniki deklinacji I–III,
 - d) odmienia i poprawnie używa następujących zaimków: *is, quis, qui, hic, ille* oraz zaimków osobowych i dzierżawczych,
 - e) odmienia i poprawnie posługuje się formami liczebników głównych i porządkowych: 1–20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, 1000,
 - f) stopniuje przymiotniki: regularnie – przymiotniki deklinacji I–III oraz nieregularnie – następujące przymiotniki: *bonus, malus, parvus, magnus, multi*,
 - g) tworzy stopniuje przysłówki pochodzące od przymiotników deklinacji I–III,
 - h) odmienia czasowniki regularne koniugacji I–IV w trybie orzekającym (*indicativus*) i łączącym (*coniunctivus*) w następujących czasach: *praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum I* oraz tworzy formy trybu rozkazującego w czasie teraźniejszym w stronie czynnej (*imperativus praesentis activi*),
 - i) tworzy i posługuje się następującymi formami bezokolicznika łacińskiego: *infinitivus praesentis activi, infinitivus praesentis passivi, infinitivus perfecti activi, infinitivus perfecti passivi*,
 - j) tworzy i stosuje następujące formy imiesłówów: *participium praesentis activi, participium perfecti passivi, participium futuri passivi (gerundivum)*,
 - k) tworzy i odmienia rzeczownik odczasownikowy (*gerundium*),
 - l) odmienia następujące czasowniki nieregularne:
 - *esse* i wybrane *composita* (*possum, prosum, adsum, absum*),
 - *volo, nolo*,
 - *eo* i wybrane *composita* (*abeo, redeo, obeo*),
 - *fero* i wybrane *composita* (*affero, aufero, differo*),

- *tollo*,
 - *fiō*,
 - *verba defectiva: odi, memini, coepi*,
 - *verba deponentia i semideponentia*,
- m) dokonuje następujących transformacji gramatycznych w zakresie zjawisk składniowych:
- przekształca strukturę składniową zdania łacińskiego,
 - podczas przekształcania zdań zawierających charakterystyczne dla łaciny zjawiska składniowe, poprawnie posługuje się funkcjami składniowymi i semantycznymi takimi jak: *nominativus* jako orzecznik, *nominativus duplex*, *genetivus partitivus*, *dativus possessivus*, *dativus auctoris*, *accusativus duplex*, *ablativus temporis*, *ablativus comparationis*,
 - podczas przekształcania zdań zawierających charakterystyczne dla łaciny zjawiska składniowe, poprawnie posługuje się następującymi konstrukcjami składniowymi: *accusativus cum infinitivo* (ACI), *nominativus cum infinitivo* (NCI), *coniugatio periphrastica passiva* (CPP), *ablativus absolutus*, bezprzyimkowe użycie nazw miast,
- n) potrafi poprawnie stosować podstawową terminologię gramatyczną w odniesieniu do opisu łacińskiego systemu językowego,
- o) potrafi czytać ze zrozumieniem prozatorski tekst łaciński (z zakresu tekstów określonych w kanonie), posługując się w tym celu słownikiem,
- p) poprawnie tłumaczy charakterystyczne dla łaciny:
- następujące funkcje składniowe i semantyczne: *nominativus* jako orzecznik, *nominativus duplex*, *genetivus partitivus*, *dativus possessivus*, *dativus auctoris*, *accusativus duplex*, *ablativus temporis*, *ablativus comparationis*,
 - następujące zjawiska składniowe *accusativus cum infinitivo* (ACI), *nominativus cum infinitivo* (NCI), *coniugatio periphrastica passiva* (CPP), *ablativus absolutus*, bezprzyimkowe użycie nazw miast,
 - następujące typy zdań podrzędnych: zdania okolicznikowe czasu, przyczyny, warunku, celu i skutku, zdania dopełnieniowe,
- q) potrafi korzystać ze słownika łacińsko-polskiego podczas sporządzania przekładu,
- r) potrafi w przypadku wyrazów wieloznacznych wybrać znaczenie odpowiednie dla kontekstu/tematyki tłumaczonego tekstu,
- s) dokonuje poprawnego przekładu prozatorskiego tekstu łacińskiego, z zakresu tekstów określonych w kanonie, na język polski, przestrzegając w tłumaczeniu polskiej normy językowej.

II. W zakresie kompetencji kulturowych. Uczeń:

- 1) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu mitologii greckiej i rzymskiej:
 - a) mity o powstaniu świata,
 - b) mity o bogach olimpijskich i pozostałych bóstwach panteonu greckiego,
 - c) mity o głównych herosach – Prometeusz, Herakles, Tezeusz, Argonauci,
 - d) mity o wojnie trojańskiej i powrocie bohaterów spod Troi,
 - e) mity aitiologiczne, wyjaśniające powstanie zjawisk i rzeczy,
 - f) związki mitologii greckiej z rzymską,
 - g) mity o wędrowce Eneasza,
 - h) mity o powstaniu Rzymu;
- 2) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu historii starożytnej:
 - a) historia Grecji:
 - wielka kolonizacja,
 - idea państw-miast (*poleis*: Ateny, Sparta, Teby, Korynt),
 - formy ustrojowe w Grecji: demokracja ateńska, ustroj spartański,
 - wojny perskie,
 - wojna peloponeska,
 - podboje Aleksandra Wielkiego i państwa hellenistyczne;
 - b) historia Rzymu:
 - ekspansja terytorialna Rzymu i podboje; prowincje rzymskie,
 - wojny punickie – Kartagina, postacie Hannibala, Scypiona Afrykańskiego i Katona Starszego,
 - upadek republiki i dyktatura Cezara; inne kluczowe postacie życia publicznego późnej republiki: Cezar, Pompejusz, Krassus, Antoniusz, Cyцерon, Katon Młodszy, Marek Brutus,
 - droga do władzy i panowanie Oktawiana Augusta,
 - Rzym pod władzą cesarzy; sylwetki wybranych cesarzy: Tyberiusz, Kaligula, Klaudiusz, Neron, Wespazjan, Trajan, Hadrian, Marek Aureliusz, Domicjan, Konstantyn Wielki,
 - formy ustrojowe w Rzymie: republika, pryncypat, dominat,
 - upadek cesarstwa zachodniego;
- 3) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu historii literatury starożytnej:
 - a) literatura grecka:
 - Homer, *Illiada* i *Odyseja*,
 - liryka grecka (wybrane wiersze Alkajosa, Safony i Anakreonta),
 - tragedia: wybrane dzieła Ajschylosa (*Prometeusz skowany*, *Oresteja*), Sofoklesa (*Król Edyp*, *Antygona*), i Eurypidesa (*Medea*),
 - historiografia: Herodot, *Dzieje* i Tukidydes, *Wojna peloponeska*,

- b) literatura rzymska:
- Cyceron: mowy (*Mowy przeciwko Katylinie, Mowa w obronie poety Archiasza, Filipiki*), listy,
 - Cezar, *Pamiętniki o wojnie galijskiej, Pamiętniki o wojnie domowej*,
 - Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta* (księga I, księga XXI),
 - Wergiliusz, *Eneida*,
 - Horacy, *Pieśni* (wybrane wiersze),
 - Owidiusz, *Metamorfozy*,
 - Seneka, *Listy moralne do Lucyliusza*,
 - Tacyt, *Roczniki*;
- 4) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach i dziełach z obszaru filozofii starożytnej:
- a) początki filozofii greckiej: Tales z Miletu, Anaksymander, Anaksymenes, Demokryt, Heraklit, Pitagoras,
 - b) Sokrates,
 - c) Platon: *Uczta, Obrona Sokratesa, Państwo*,
 - d) Arystoteles,
 - e) szkoły filozoficzne: stoicka i epikurejska w Grecji i Rzymie,
 - f) wybrane pisma filozoficzne Cycerona: *O przyjaźni, O starości*;
- 5) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu kultury materialnej w starożytności:
- a) greckie malarstwo wazowe (style w malarstwie wazowym: czarnofigurowy, czerwonofigurowy; dominujące tematy w malarstwie wazowym),
 - b) kluczowe postacie i dzieła rzeźby greckiej: Fidiasz (dekoracja Partenonu, *Zeus Olimpijski, Atena Parthenos*), Poliklet (*Doryforos*), Myron (*Dyskobol*), Praksyteles (*Wenus z Knidos*), Lizyp (*Apoksyomenos*, portrety Aleksandra Wielkiego); *Wenus z Milo, Grupa Laokoona*,
 - c) architektura grecka: porządki architektoniczne (dorycki, joński, koryncki), wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (teatr, świątynia, stadion, stoa), najważniejsze budowle starożytnej Grecji: zabudowa Akropolu,
 - d) architektura rzymska: wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (amfiteatr, cyrk, stadion, termy, łuk triumfalny, akwedukt, willa rzymska, bazylika), najważniejsze budowle starożytnego Rzymu: Koloseum, kolumna Trajana, Forum Romanum, Panteon; Pompeje jako przykład miasta rzymskiego;
- 6) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu życia publicznego i prywatnego w starożytnej Grecji i Rzymie:
- a) sport i widowiska w Grecji i Rzymie: igrzyska w Olimpii, igrzyska gladiatorские w Rzymie,

- b) wyrocznie: Delfy i ich rola, Sybilla,
 - c) życie domowe i rodzinne w Grecji i Rzymie (dom; rodzina; dzieci i edukacja; imiona i nazwiska greckie i rzymskie; ubiór w Grecji i Rzymie),
 - d) życie społeczne i gospodarcze (miasto i wieś, drogi, handel; religie w świecie greckim i rzymskim; wyrocznie – Delfy, Sybilla; niewola i niewolnicy; fenomen prawa rzymskiego; kalendarz; armia grecka i rzymska; rozrywki);
- 7) posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu tradycji antycznej i recepcji antyku:
- a) obecność tradycji greckiej i rzymskiej we współczesnym życiu publicznym i kulturalnym,
 - b) przetworzenia motywów kulturowych greckich i rzymskich w kulturze późniejszej, polskiej i światowej na płaszczyznach: literackiej, sztuk plastycznych, sztuk wizualnych;
- 8) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu mitologii greckiej i rzymskiej:
- a) mity o powstaniu świata,
 - b) mity o bogach olimpijskich i pozostałych bóstwach panteonu greckiego,
 - c) mity o głównych herosach – Prometeusz, Herakles, Tezeusz, Argonauci,
 - d) mity o wojnie trojańskiej i powrocie bohaterów spod Troi,
 - e) mity ajtiologiczne wyjaśniające powstanie zjawisk i rzeczy,
 - f) związki mitologii greckiej z rzymską,
 - g) mity o wędrówce Eneasza,
 - h) mity o powstaniu Rzymu;
- 9) potrafi scharakteryzować i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu historii starożytnej:
- a) historia Grecji:
 - wielka kolonizacja,
 - idea państw-miast (*poleis*: Ateny, Sparta, Teby, Korynt),
 - formy ustrojowe w Grecji: demokracja ateńska, ustrój spartański,
 - wojny perskie,
 - wojna peloponeska,
 - podboje Aleksandra Wielkiego i państwa hellenistyczne,
 - b) historia Rzymu:
 - ekspansja terytorialna Rzymu i podboje; prowincje rzymskie,
 - wojny punickie – Kartagina, postacie Hannibala, Scypiona Afrykańskiego i Katona Starszego,

- upadek republiki i dyktatura Cezara; inne kluczowe postacie życia publicznego późnej republiki: Cezar, Pompejusz, Krassus, Antoniusz, Cyceon, Katon Młodszy, Marek Juniusz Brutus,
 - droga do władzy i panowanie Oktawiana Augusta,
 - Rzym pod władzą cesarzy; sylwetki wybranych cesarzy: Tyberiusz, Kaligula, Klaudiusz, Neron, Wespazjan, Trajan, Hadrian, Marek Aureliusz, Domicjan, Konstantyn Wielki,
 - formy ustrojowe w Rzymie: republika, pryncypat, dominat,
 - upadek cesarstwa zachodniego;
- 10) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu historii literatury starożytnej:
- a) literatura grecka:
 - Homer, *Iliada* i *Odyseja*,
 - liryka grecka (wybrane wiersze Alkajosa, Safony i Anakreonta),
 - tragedia: wybrane dzieła Ajschylosa (*Prometeusz skowany*, *Oresteja*), Sofoklesa (*Król Edyp*, *Antygona*) i Eurypidesa (*Medea*),
 - historiografia: Herodot, *Dzieje* i Tukidydes, *Wojna peloponeska*;
 - b) literatura rzymska:
 - Cyceon: mowy (*Mowy przeciwko Katylinie*, *Mowa w obronie poety Archiasza*, *Filipiki*), listy,
 - Cezar, *Pamiętniki o wojnie galijskiej*, *Pamiętniki o wojnie domowej*,
 - Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta* (księga I, księga XXI),
 - Wergiliusz, *Eneida*,
 - Horacy, *Pieśni* (wybrane wiersze),
 - Owidiusz, *Metamorfozy*,
 - Seneka, *Listy moralne do Lucyliusza*,
 - Tacyt, *Roczniki*;
- 11) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe postaci, zjawiska i dzieła z zakresu filozofii starożytnej:
- a) początki filozofii greckiej: Tales z Miletu, Anaksymander, Anaksymenes, Demokryt, Heraklit, Pitagoras,
 - b) Sokrates,
 - c) Platon: *Uczta*, *Obrona Sokratesa*, *Państwo*,
 - d) Arystoteles,
 - e) szkoły filozoficzne: stoicka i epikurejska w Grecji i Rzymie,
 - f) wybrane pisma filozoficzne Cyceona: *O przyjaźni*, *O starości*;
- 12) potrafi wskazać najważniejsze cechy charakterystyczne i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu kultury materialnej w starożytności:

- a) greckie malarstwo wazowe (style w malarstwie wazowym: czarnofigurowy, czerwonofigurowy; dominujące tematy w malarstwie wazowym),
 - b) kluczowe postacie i dzieła rzeźby greckiej: Fidiasz (dekoracja Partenonu, *Zeus Olimpijski*, *Atena Parthenos*), Poliklet (*Doryforos*), Myron (*Dyskobol*), Praksyteles (*Wenus z Knidos*), Lizyp (*Apoksyomenos*, portrety Aleksandra Wielkiego); *Wenus z Milo*, *Grupa Laokoona*,
 - c) architektura grecka: porządki architektoniczne (dorycki, joński, koryncki), wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (teatr, świątynia, stadion, stoa), najważniejsze budowle starożytnej Grecji: zabudowa Akropolu,
 - d) architektura rzymska: wybrane typy budowli i ich przeznaczenie (amfiteatr, cyrk, stadion, termy, łuk triumfalny, akwedukt, willa rzymska, bazylika), najważniejsze budowle starożytnego Rzymu: Koloseum, kolumna Trajana, Forum Romanum, Panteon; Pompeje jako przykład miasta rzymskiego;
- 13) potrafi scharakteryzować i poddać interpretacji uwzględniającej właściwy kontekst kulturowy następujące kluczowe zjawiska z zakresu życia publicznego i prywatnego w starożytnej Grecji i Rzymie:
- a) sport i widowiska w Grecji i Rzymie: igrzyska w Olimpii, igrzyska gladiatorskie w Rzymie,
 - b) życie domowe i rodzinne w Grecji i Rzymie (dom, rodzina, dzieci i edukacja, imiona i nazwiska greckie i rzymskie, ubiór w Grecji i Rzymie),
 - c) życie społeczne i gospodarcze (miasto i wieś, drogi, handel, niewola i niewolnicy, religie w świecie greckim i rzymskim, wyrocznie – Delfy, Sybilla, fenomen prawa rzymskiego, kalendarz, armia grecka i rzymska, rozrywki);
- 14) potrafi rozpoznać i poddać interpretacji w kontekście kultury greckiej i rzymskiej oraz kultur późniejszych następujące kluczowe zjawiska z zakresu tradycji antycznej i recepcji antyku:
- a) obecność tradycji greckiej i rzymskiej we współczesnym życiu publicznym i kulturalnym,
 - b) przetworzenia motywów kulturowych greckich i rzymskich w kulturze późniejszej polskiej i światowej na płaszczyznach: literackiej, sztuk plastycznych, sztuk wizualnych.

III. W zakresie kompetencji społecznych. Uczeń:

- 1) dostrzega wagę systematyczności w poznawaniu zjawisk gramatycznych i dokładności w sporządzaniu adekwatnego przekładu;
- 2) nabiera umiejętności szybkiego praktycznego zastosowania i ćwiczenia nowo nabytej wiedzy;

- 3) dostrzega znaczenie języka łacińskiego oraz kultury starożytnej Grecji i Rzymu dla kultury polskiej, europejskiej i światowej;
- 4) jest świadomy antycznych korzeni kultury polskiej, europejskiej i światowej;
- 5) dzięki poznaniu źródeł kultury polskiej, europejskiej i światowej staje się jej świadomym odbiorcą i uczestnikiem.

Kanon tekstów:

- 1) Cynceron: *De amicitia, De senectute, In Verrem, In Catilinam, Pro Archia poeta*, wybór listów, *Disputationes Tusculanae*;
- 2) Cezar: *Commentarii de bello Gallico, Commentari de bello civili*;
- 3) Nepos: *De viris illustribus* (Hannibal, Epaminondas, Alkibiades, Temistokles);
- 4) Liwiusz: *Ab urbe condita* (księga I);
- 5) Hyginus: *Fabulae*;
- 6) Seneka: *Epistulae morales ad Lucillum*.

Kanon tekstów zawiera listę autorów i dzieł zalecanych do wykorzystania w wybranych przez nauczyciela fragmentach, w postaci oryginalnej lub preparowanej. Nauczyciel w zależności od warunków organizacyjnych i potrzeb może dokonać wyboru jednego lub więcej spośród zalecanych tekstów. Wybrany fragment (w wersji oryginalnej lub preparowanej) nie powinien odbiegać pod względem gramatycznym, stylistycznym i leksykalnym od norm językowych łaciny klasycznej.

Warunki i sposób realizacji

Kształcenie klasyczne ze względu na swoją specyfikę oraz wielowymiarowość nie poddaje się precyzyjnym podziałom i kwantyfikacji. Głównym założeniem kształcenia klasycznego, realizowanego w ramach przedmiotu jest pogłębienie humanistycznej formacji ucznia i przygotowanie go do podjęcia studiów na kierunkach językowych, kulturowych i społecznych. W realizacji procesu dydaktycznego niezbędne jest więc wyodrębnienie treści z zakresu języka oraz treści kulturowych, przy czym podział ten nie może przebiegać linearnie, a treści językowe i kulturowe powinny wzajemnie się przenikać, dając uczniowi możliwość zapoznania się z najważniejszymi osiągnięciami grecko-rzymskiego antyku i ich recepcją w kulturze późniejszej. Ponadto zaleca się korelację treści nauczania z zakresu języka łacińskiego i kultury antycznej z innymi przedmiotami humanistycznymi (w szczególności z językiem polskim, historią, wiedzą o kulturze, filozofią).

Założenie kształtowania w trakcie procesu dydaktycznego obok kompetencji językowych także i kulturowych nie wyklucza jednoczesnego dążenia do osiągnięcia przez doskonalenie kompetencji językowych, które skoncentrowane powinny być na odbiorze, rozumieniu i umiejętności poprawnego przekładu tekstu łacińskiego na język polski. Zaleca się więc stosowanie przez nauczycieli zróżnicowanych metod nauczania,

technik i środków dydaktycznych, w tym szerokie zastosowanie technik multimedialnych i nowych technologii, co wymaga zapewnienia przez szkołę odpowiednich warunków realizacji procesu dydaktycznego (sali wyposażonej w rzutnik multimedialny i komputer ze stałym łączem internetowym, dostępu do słowników łacińsko-polskich i innych materiałów pomocniczych itp.). Wszystkie te działania powinny służyć rozwijaniu u uczniów świadomości znaczenia języka łacińskiego i kultury antycznej w różnych dziedzinach współczesnej kultury i nauki.

Nauczanie języka łacińskiego i kultury antycznej to proces wymagający odpowiednich warunków organizacyjnych. Podstawa programowa zakłada realizację procesu dydaktycznego w cyklu 240 godzin, przy czym cykl ten może być rozłożony na poszczególne lata nauki wedle możliwości organizacyjnych danej szkoły. Zaleca się jednak cztero- lub trzyletni cykl kształcenia, który zapewni równomierny rozkład treści nauczania i osiągnięcie celów kształcenia.

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu język łaciński i kultura antyczna

dr Aleksandra Klęczar

Ogólne założenia podstawy programowej

Język łaciński i kultura antyczna jest w polskim systemie edukacji przedmiotem nauczonym na III etapie kształcenia, co oznacza, że naukę łaciny i kultury antycznej uczniowie rozpoczynają w okresie edukacji w liceum ogólnokształcącym.

Nowej podstawie programowej języka łacińskiego i kultury antycznej w zakresie rozszerzonym przyświecają w założeniu autorów dwa podstawowe założenia. Pierwszym z nich jest dokładne określenie wymagań, zarówno z zakresu szeroko pojętej wiedzy językowej, jak i kompetencji kulturowych, w tym umiejętności o charakterze komparatystycznym, wskazujących na związki cywilizacji starożytnej Grecji i Rzymu z kulturą polską, europejską i światową wieków późniejszych.

Jednocześnie, wskazując na szczegółowe treści i zagadnienia programowe, podstawa programowa pozwala na swobodę w ujmowaniu zaplanowanego materiału, na decydowanie o ważności poszczególnych zjawisk w proponowanym zakresie tematycznym i dostosowanie materiału do potrzeb indywidualnych grup uczniowskich oraz możliwości organizacyjnych danej szkoły.

Rola kształcenia w zakresie języka łacińskiego i kultury antycznej jest w polskim systemie edukacyjnym swoista. Przedmiot ten ma charakter zarówno *stricte* edukacyjny, jak formacyjny, jako że pozwala uczniowi na pogłębioną refleksję nad człowiekiem i kulturą oraz nad kulturotwórczą rolą tradycji języka. Jednocześnie kształci on sprawność i umiejętność myślenia krytycznego oraz wypracowuje sprawności językowe, związane zarówno z uzyskiwaniem biegłości w języku łacińskim (w zakresie rozumienia tekstów i znajomości reguł gramatycznych języka), jak i w języku ojczystym (umiejętności translatorskie, tworzenie wypowiedzi komentujących i analizujących zjawiska językowe i kulturowe). W tym sensie nauczanie języka łacińskiego i kultury antycznej ma charakter ogólnohumanistyczny i przyczynia się do harmonijnego i szeroko rozumianego rozwoju intelektualnego ucznia.

Zmiany wprowadzone w nowej podstawie programowej mają na celu przede wszystkim uściślenie i doprecyzowanie tej części materiału, która ma charakter kulturowy. Sformułowania zawarte w nowej podstawie dookreślają zakres zagadnień z dziedziny szeroko pojętej historii, kultury, cywilizacji oraz recepcji zjawisk z zakresu antyku, które w zamierzeniu autorów podstawy tworzą podstawy nauk o kulturze antycznej i języku łacińskim.

Nowa podstawa programowa z języka łacińskiego i kultury antycznej napisana jest w języku wymagań. Oznacza to, że formułuje ona oczekiwania – związane ze szkolnymi osiągnięciami uczniów – które są tożsame z wymaganiami wobec uczniów zdających egzamin maturalny z języka łacińskiego i kultury antycznej.

W zakresie **wiedzy** podstawa podkreśla znaczenie systematycznego, regularnego, rzetelnego zdobywania wiedzy, która – rozumiana w sposób funkcjonalny – daje podstawę praktycznego stosowania zdobytych wiadomości w postaci kształtowania umiejętności.

W zakresie **umiejętności** podstawa zakłada prymat samodzielności i krytycznego podejścia. Zdobywane umiejętności wychodzą poza zakres wyłącznie językowo-kulturowy, kształtując u ucznia krytyczne myślenie i wyrabiając narzędzia niezbędne do samodzielnego rozwoju intelektualnego, takie jak: wnioskowanie, definiowanie, uzasadnianie własnej opinii, formułowanie z jednej strony pytań, z drugiej – wniosków oraz umiejętność kształtowania, obrony, dyskusji i weryfikowania sądów.

W zakresie **kształtowania postaw** podstawa wskazuje na trwałe znaczenie języków, kultury, tradycji, filozofii i instytucji, wywodzących się z antyku klasycznego, kształtując dzięki temu wrażliwość uczniów, ich empatię i zrozumienie dla kulturowej ciągłości z jednej, a odrębności z drugiej strony, a także ich własne zainteresowania i intelektualno-społeczne potrzeby.

Podstawa programowa kładzie nacisk na aktywny proces nauczania-uczenia się, pomagając uczniom w rozwoju i kształtując umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy, w tym samokształcenia, umiejętności oddzielania informacji prawdziwych od fałszywych, samodzielnego docierania do informacji i ich weryfikowania, rzetelnego korzystania ze źródeł antycznych – zarówno w oryginale, jak i przekładzie, krytycznej lektury opracowań i tekstów naukowych oraz popularnonaukowych, jak również stałego pogłębiania wiedzy i motywowania do systematycznego uczenia się.

Podstawa programowa zakłada odwołanie się do szerokiego zakresu treści językowych i kulturowych, co oznacza zastosowanie zróżnicowanych i licznych podejść metodologicznych. Wywodzą się one z tradycji takich dyscyplin naukowych, jak: językoznawstwo, glottodydaktyka, literaturoznawstwo, historia, filozofia, religioznawstwo, historia sztuki, archeologia, nauki prawne i inne. Ta różnorodność metod badawczych (dostosowanych naturalnie do użytku szkolnego) stanowi integralną część nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej i wiąże się ze specyfiką nauk o starożytności. Nauki te mają z definicji charakter interdyscyplinarny, łączą bowiem badania nad różnymi aspektami cywilizacji greckiej i rzymskiej: językami, historią, literaturą, filozofią, sztuką, kulturą materialną, życiem codziennym, prawem, rozwojem nauk i sztuk, socjologią i polityką w społeczeństwach antycznych. Obecność tak różnorodnych i eklektycznych podejść metodologicznych rozbudza zainteresowania uczniów i pozwala nauczycielowi

na kształtowanie indywidualnego podejścia do nauczania, z wykorzystaniem takiej perspektywy i narzędzi badawczych, jakie najlepiej odpowiadają specyfice grupy oraz potrzebom organizacyjnym szkoły.

Nowa podstawa programowa języka łacińskiego i kultury antycznej posiada dwuczęściową strukturę, proponując organizację treści w zakresach takich jak:

- I. *Kształcenie językowe.*
- II. *Kształcenie literackie i kulturowe.*

Każda z tych sfer ujęta jest w ramy trójstronnego schematu – wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych.

Kształcenie językowe

Kształcenie w zakresie języka łacińskiego obejmuje szereg aspektów – zarówno o teoretycznym, jak i praktycznym charakterze. Kluczem do kształcenia w zakresie języka łacińskiego i kultury antycznej jest nauka gramatyki. W ujęciu teoretycznym, którego elementy pojawiają się w podstawie programowej, nauka ta służy rozumieniu systemu gramatycznego języka łacińskiego oraz norm poprawności językowej. W ujęciu praktycznym znajomość fleksji i składni łacińskiej oraz umiejętność praktycznego zastosowania poznanych zjawisk językowych są niezbędne do interpretacji tekstów literackich skomponowanych w języku łacińskim na różnych obszarach geograficznych i na przestrzeni wielu epok – od starożytności po czasy współczesne.

Należy podkreślić, że w przypadku edukacji językowej w zakresie języków klasycznych aspekt teoretyczny i praktyczny powinny być komplementarne, ze wskazaniem jednak na przewagę elementu praktycznego. Związane jest to z faktem, że nauczając języka łacińskiego mamy do czynienia z nauką od podstaw, nie zaś z kontynuacją wcześniejszej edukacji, a także z założeniem, że zasadniczym celem kształcenia w zakresie języka łacińskiego i kultury antycznej jest przygotowanie ucznia do samodzielnej, świadomej i uwzględniającej konteksty kulturowe lektury tekstu zaliczonego do kanonu kształcenia w jego oryginalnej, łacińskiej formie językowej. Dobra znajomość zasad fleksji i składni łacińskiej stanowi warunek *sine qua non* takiej lektury.

Materiał gramatyczny ujęty w podstawie programowej obejmuje większość kluczowych zagadnień z zakresu fleksji i składni języka łacińskiego.

W dziedzinie fleksji wskazano całość deklinacji rzeczowników i przymiotników regularnych wszystkich deklinacji, wybrane rzeczowniki nieregularne, odmianę zaimków, stopniowanie przymiotnika, formy i użycie liczebników oraz przysłówków. Materiał z zakresu fleksji zawiera również koniugację czasowników regularnych, czasownika *esse* oraz niektórych czasowników nieregularnych w wybranych czasach (*praesens, imperfectum,*

futurum I, perfectum) w trybach *indicativus, coniunctivus i imperativus* w stronie czynnej oraz biernej, jak również formy bezokoliczników, imiesłówów i rzeczownika odczasownikowego (*gerundium*).

W dziedzinie składni wśród, których znajomość jest wymagana, zjawisk znajdują się zjawiska z zakresu budowy zdania łacińskiego (szyk i struktura składniowa zdania), wybrane funkcje składniowe i semantyczne rzeczownika oraz charakterystyczne dla języka łacińskiego konstrukcje składniowe, jak również zdania podrzędne i ich typologia.

Podstawa programowa nie narzuca nauczycielowi metod nauczania ani celów szczegółowych kształcenia, gdy chodzi o nauczanie fleksji i składni łacińskiej. Dlatego też umożliwia zarówno pracę z wykorzystaniem sprawdzonych i powszechnie przyjętych metod tradycyjnych, związanych przede wszystkim z nauczaniem poprzez ćwiczenia i przekład, jak i pracę z językiem łacińskim metodami konwersacyjnymi, zyskującymi coraz większą popularność wśród nauczycieli języków klasycznych.

Znaczącą część kształcenia w zakresie języka łacińskiego stanowi zdobywanie przez uczniów podstaw wiedzy translologicznej oraz umiejętności poprawnego przekładu tekstu łacińskiego na język polski, zarówno w przypadku tekstów przygotowanych przez nauczyciela, preparowanych i uproszczonych tekstów łacińskich, jak i wyimków z oryginalnego piśmiennictwa łacińskiego – tak prozy, jak i poezji – z okresu od czasów republiki rzymskiej po łacińskie teksty współczesne. W zakresie pracy z tekstem podstawa programowa zwraca uwagę na progresję od prostych umiejętności identyfikowania i poprawnego przekładu form gramatycznych oraz posługiwania się słownikami łacińsko-polskimi, poprzez znajomość technik stosowanych w przekładzie zdania łacińskiego i dłuższych tekstów, aż po nabycie umiejętności tworzenia spójnego i zgodnego z polską normą językową przekładu z języka łacińskiego na polski. Ten sam zakres umiejętności bazowych – znajomość form fleksyjnych i konstrukcji składniowych – niezbędny jest dla zdobycia kolejnej kompetencji wskazywanej w podstawie programowej jako znacząca dla ucznia, a mianowicie – rozumienia tekstu łacińskiego w różnych jego formach, zarówno pisemnej, jak i ustnej.

Kanon tekstów

Z umiejętnościami przekładu związana jest zaproponowana przez nową podstawę programową lista kanonicznych tekstów do lektury w języku oryginału. Obejmuje ona teksty z zakresu prozy łacińskiej okresu cycerońskiego, augustowskiego i cesarstwa, łaciny tzw. złotej i srebrnej. Na liście kanonu znajdują się zarówno dzieła należące do wielkiej klasyki kultury europejskiej (pisma Cyserona, Cezara, Liwiusza, Seneki), jak i te, których miejsce w kanonie wiąże się przede wszystkim z ich przystępnością czytelniczą i stosunkowo niewielkim poziomem trudności (biografistyka Korneliusza Neposa), jak również interesującą dla ucznia tematyką (mitologiczne opowieści Hyginusa).

Idea kanonu lektur nie zakłada czytania w całości tekstów, które zostały w nim zaproponowane, w ich oryginalnej łacińskiej formie. Proponowane rozwiązania obejmują zarówno lekturę fragmentów proponowanych dzieł w wersji oryginalnej, nie poddanej interwencji nauczyciela lub autorów podręcznika, jak i posługiwanie się należącymi do kanonu tekstami podczas tworzenia czytanek, wersji preparowanych, dialogów, ćwiczeń i wszelkich innych przetworzeń, wybranych przez nauczyciela jako podstawa pracy z tekstem łacińskim.

Decyzja o zaproponowaniu kanonu tekstów do lektury w języku łacińskim związana jest z ogromnym bogactwem leksykalnym i stylistycznym łaciny. Mamy do czynienia z językiem, którego dorobek piśmienniczy sięga – jeśli brać pod uwagę inskrypcje – VII/VI w. p.n.e. i rozwija się aż po czasy dzisiejsze (łacina współczesna jako język Kościoła katolickiego, przekłady literatury na łacinę w XX i XXI wieku, rozwój koncepcji łaciny żywej). Jednocześnie dorobek ten jest ogromnie zróżnicowany także w perspektywie zakresu terytorialnego (zarówno w samej starożytności, jak i w okresach późniejszych), gatunkowego oraz stylistycznego. Ujęcie całokształtu tak różnych zjawisk w ramach szkolnej edukacji w wymiarze 8 godzin tygodniowo w cyklu kształcenia jest niemożliwe, a różnice między poszczególnymi zjawiskami, autorami, epokami i obszarami – często bardzo znaczące.

Znaczenie proponowanego kanonu tekstów wykracza poza jego utylitarną i praktyczną wartość dla nauczania języka. W kanonie tym znalazły się mianowicie utwory, które od początków nowożytnej edukacji stanowiły podstawę nauczania przekładu łacińskiego (teksty Cezara, Neposa) oraz dzieła o szczególnym znaczeniu dla kultury rzymskiej i światowej (Liwiusza, Cyncerona, Seneki). W ten sposób propozycje nowej podstawy wpisują się w wielką tradycję nauczania łaciny i kultury antycznej w naszym kraju – tradycję sięgającą *de facto* początków polskiej państwowości. Pozwalają ponadto w sposób naturalny połączyć dwa główne aspekty nauczania łaciny, a więc kształcenie językowe oraz kształcenie w zakresie kultury i literatury antycznej.

Kształcenie literackie i kulturowe

W przypadku języka łacińskiego i kultury antycznej już sama nazwa przedmiotu wyraźnie sugeruje dwuczłonowość i dwutorowość edukacji. Kształcenie literackie i kulturowe stanowi niezbędną część edukacji w zakresie przedmiotu i konieczne jest, by treści z zakresu kształcenia językowego zostały z nim zintegrowane, jako że rozumienie i poprawny przekład tekstu łacińskiego wiążą się nieodłącznie ze znajomością kontekstów kulturowych, historycznych, politycznych, prawnych, mitologicznych i wielu innych odnoszących się do cywilizacji starożytnej Grecji i Rzymu.

Autorzy nowej podstawy programowej zdecydowali się, na przedstawienie listy kluczowych zjawisk z zakresu kultury i cywilizacji antycznej, które powinny zostać uwzględnione

w nauczanych treściach. Ten katalog jest obszerny i obejmuje, w części poświęconej starożytności, zakres czasowy od wieku IX/VIII p.n.e. (powstanie *Iliady* i *Odysei*) po wiek IV n.e. (upadek Cesarstwa Rzymskiego). W części odnoszącej się do obecności tradycji antycznej w kulturze epok późniejszych proponowany w postawie materiał sięga od średniowiecza aż po czasy współczesne. Zagadnienia obejmują liczne i zróżnicowane zjawiska z zakresu nauk o starożytności: historię polityczną, społeczną i gospodarczą, rozwój literatury i jej główne zjawiska w Grecji i Rzymie, historię życia codziennego, wojskowość, sztukę, architekturę i archeologię, mitologię, filozofię oraz elementy innych zjawisk kulturowych. Towarzyszą im zjawiska z zakresu recepcji tradycji antycznej w kulturze epok późniejszych w Polsce, w Europie i na świecie.

Wybór zagadnień z zakresu kultury antycznej wskazanych w podstawie programowej uwzględnia te, które odegrały szczególną rolę zarówno w rozwoju cywilizacji greckiej oraz rzymskiej, jak i późniejszych fenomenów kulturowych świata. Ich dobór ma jednak charakter nie tylko *stricte* pragmatyczny. Zjawiska, postacie i dzieła, uwzględnione na proponowanej liście, dobrane zostały także pod kątem ich roli w kształtowaniu postaw i zainteresowań uczniów. Kultura antyczna zawsze traktowana była jako bezcenne repozytorium przykładów, modeli i wzorców, do których na różne sposoby – od ich afirmacji i naśladowania aż po polemikę i odrzucenie – odnosiły się epoki późniejsze. Grecka filozofia, rzymska myśl polityczna, literatura i sztuka antyczna oraz inne zjawiska, związane z cywilizacją starożytnej Grecji i Rzymu, stanowiły i stanowią niewyczerpany zasób inspiracji i pożywki dla myśli i idei. W przypadku uczniów szkoły ponadpodstawowej, a więc młodzieży, dla której ciekawość świata i poszukiwanie w nim własnego miejsca stanowią jedne z najważniejszych motywacji poznawczych, uzyskanie świadomości znaczenia tej tradycji, a także zmierzenie się z nią i wypracowanie, w toku nauki i autorefleksji, własnego do niej stosunku, jest szczególnie istotne. Kontakt z dziedzictwem antyku i wejście z nim w interakcję – czy to afirmującą, czy krytyczną – pozwala uczniom szukać własnego zakorzenienia w przeszłości, wykształcić w sobie, dzięki zauważeniu obecności antyku w epokach późniejszych, poczucie tożsamości i ciągłości kultury oraz docenić uniwersalne przesłanie tekstów antycznych. Edukacja w dziedzinie kultury antycznej pozwala z jednej strony na wzbudzenie w uczniach szacunku wobec dziedzictwa intelektualnego epok wcześniejszych i zrozumienia dla kulturalnych różnic między czasami Grecji i Rzymu a naszymi, z drugiej zaś – na samodzielną, krytyczną refleksję nad antycznym dziedzictwem.

Zaproponowany w nowej postawie programowej zakres wiedzy kulturowej, szeroki i skrupulatnie opisany, nie powinien być traktowany jako katalog tematów koniecznych do szczegółowego omówienia w oderwaniu od nauki fenomenów językowych. Nie precyzując metod nauczania ani podejścia metodologicznego do proponowanych tematów, podstawa wyznacza jedynie obszar rozważań, dookreślając w ten sposób zakres zagadnień związanych z kulturą, których znajomość jest niezbędna, podobnie jak umiejętność rozwiązywania związanych z nimi zadań.

Realizacja treści programowych, dotyczących kultury i cywilizacji antycznej, pozostaje w gestii autorów programów nauczania i podręczników oraz samych nauczycieli. Kwestię kluczową stanowi powiązanie tych zagadnień z kształceniem językowym, poprzez uwzględnianie treści kulturowych w czytanych tekstach oryginalnych, ćwiczeniach językowych oraz w prezentacji kontekstów kulturowych dla materiału językowego.

Kształtowanie umiejętności tekstotwórczych w mowie i piśmie

Istotnym aspektem zajęć języka łacińskiego i kultury antycznej jest również formułowanie wypowiedzi i kształcenie umiejętności tekstotwórczych, zarówno w mowie, jak i w piśmie. Każda z trzech kluczowych kompetencji – mówienie, pisanie i słuchanie – ma swoje miejsce w kształceniu w zakresie języka łacińskiego i kultury antycznej. Jakkolwiek, inaczej niż w przypadku języków nowożytnych, w nauczaniu łaciny mniejszą rolę odgrywają ćwiczenia poprawnej wymowy i akcentu – związane jest to, oczywiście, z konwencjonalnością przyjętych w polskiej edukacji systemów wymowy łacińskiej – także i w przypadku tego języka kluczowa jest poprawność językowa w mowie i w piśmie. W kontekście nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej wiedza o poprawnym, starannym, dostosowanym do sytuacji komunikacyjnej i kontekstu, a także skutecznym formułowaniu tekstów – zarówno w mowie, jak i w piśmie – związana jest w sposób szczególny z ogromnymi tradycjami retoryki greckiej i rzymskiej. Elementy kształcenia retorycznego były podstawą pracy z uczniem już od czasów starożytnych, mają także swoje miejsce we współczesnej szkolnej edukacji.

W przypadku nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej zdobywanie kompetencji tekstotwórczych ma charakter dwutorowy.

Z jednej strony, dotyczy posługiwania się w piśmie i mowie językiem łacińskim – od poprawnej wymowy w obrębie przyjętej konwencji (tradycyjna, kościelna, *pronuntiatio restituta* – wybór pozostaje w gestii nauczyciela), przez słuchanie, aż po tworzenie tekstu mówionego i pisanego w języku łacińskim. Zakres kształtowania tych umiejętności w języku łacińskim nie jest w żaden sposób określony w podstawie programowej – decyzję co do niego pozostawiono autorom programów nauczania oraz podręczników, jak również samym nauczycielom.

Z drugiej strony kompetencje związane z tworzeniem wypowiedzi dotyczą posługiwania się językiem polskim. Zakres tego rodzaju wypowiedzi jest szeroki: od krótkich tekstów pisanych i ustnych, przez przekłady ustne i pisemne, prezentacje, po udział w dyskusjach podczas lekcji, argumentowanie własnych poglądów, wypowiedzi na temat zjawisk kulturowych itd. Rozwój tego rodzaju kompetencji jest analogiczny jak w przypadku języka ojczystego. Uczeń powinien więc zyskać świadomość związków między opisem w języku a rzeczywistością (w tym kwestii precyzji, staranności i adekwatności języka do opisywanych zjawisk), technik kompozycyjnych wypowiedzi ustnej i pisemnej, a także – potencjału społecznego wypowiedzi (wpływ na innych, umiejętność dostrzegania

manipulacji). Ze względu na specyfikę przedmiotu, wiedza i umiejętności z zakresu tworzenia tekstu muszą zazębiać się z kompetencjami przekładowymi i podstawami wiedzy translatologicznej. Uczeń powinien w trakcie swojej edukacji, zetknąć się z kluczowymi pytaniami związanymi z problematyką tłumaczeniową, dotyczącymi m.in. znaczenia kompetencji w obu językach dla tłumaczenia, stylistyki przekładu i doboru stylu adekwatnego do charakteru tłumaczonego tekstu, typów przekładu, różnic pomiędzy przekładem a adaptacją, roli tłumaczenia w komunikacji międzykulturowej jak również zagrożenia nadmiernymi uproszczeniami, przekłamaniem i manipulacją w tłumaczeniu.

Rola samokształcenia

Jednym z istotnych zadań szkoły w zmieniającym się świecie jest przygotowanie uczniów do dalszego, samodzielnego zdobywania wiedzy. Wymaga ono wypracowania technik uczenia się w sposób odchodzący od encyklopedyzmu, z naciskiem na samodzielność myślenia oraz umiejętność oceniania użyteczności i prawdziwości przekazywanych informacji.

Nie oznacza to, że należy całkowicie odejść od nauki pamięciowej – w przypadku nauczania języka obcego, w tym także języków klasycznych, opanowanie zestawu reguł i paradygmatów gramatycznych jest niezbędne. Chodzi raczej o położenie nacisku na kształtowanie sprawności intelektualnej uczniów, pomoc w rozwijaniu zainteresowań oraz rozbudzanie automotywacji do dalszego rozwoju i doskonalenia w perspektywie całego dalszego życia. Samokształcenie jest działalnością o charakterze twórczym, z jednej strony pozwalającą realizować wewnętrzną potrzebę rozwoju, z drugiej – dającą szansę dostosowania się do zmieniających się okoliczności życia, pracy i działania. Przedmiot o charakterze ogólnohumanistycznym, jakim niewątpliwie jest język łaciński i kultura antyczna, daje duże możliwości w zakresie kształtowania niezbędnych dla samokształcenia postaw i umiejętności, takich jak poznawcza ciekawość, świadomość własnej niewiedzy i konieczność ciągłego pogłębiania wiedzy już posiadanej, umiejętność krytycznego myślenia, weryfikacji informacji i oceny ich prawdziwości, zdobywania podstaw metody naukowej i racjonalnego oglądu świata.

Podsumowanie

Istotę koncepcji podstawy programowej języka łacińskiego i kultury antycznej stanowi chęć dwojakiego ukształtowania założeń edukacji klasycznej w polskiej szkole ponadpodstawowej. Dla jej twórców ważna była potrzeba precyzyjnego określenia, które zagadnienia z niezwykle szerokiego repozytorium kultury antycznej Grecji i Rzymu stanowić mają kanon wiedzy uczniów szkoły ponadpodstawowej, ale także chęć uszanowania dziedzictwa polskiej edukacji klasycznej, której częścią jest różnorodność metod i podejść dydaktycznych.

Kluczowa w realizacji podstawy programowej pozostaje korelacja treści z zakresu języka z tymi odnoszącymi się do kultury – tak, by oba te aspekty tradycji antycznej połączone w całość dawały uczniowi zintegrowaną wiedzę, pozwalającą poprawnie odczytywać i interpretować fenomeny kultury grecko-rzymskiej i ślady jej obecności w czasach późniejszych. Bardzo ważna jest także korelacja międzyprzedmiotowa. Elementy nauk o starożytności znajdują się w podstawach programowych i programach nauczania wielu przedmiotów (przede wszystkim takich jak język polski i historia, ale także – w postaci historii nauki – np. w matematyce czy fizyce). Wypracowanie metod współpracy i wprowadzanie korelacji między tymi przedmiotami ma ogromne znaczenie także dlatego, że dodatkowo pozwala podkreślić uniwersalność oraz ogólnokulturowe znaczenie języka łacińskiego i kultury antycznej jako jednej z podstaw tradycji polskiej, europejskiej i światowej. Zauważenie tego faktu i związane z nim poszerzenie edukacji klasycznej, obecnej dziś w stanowczo zbyt niewielu szkołach ponadpodstawowych w naszym kraju, będzie niezwykle cenne dla kolejnych prowadzonych przez szkołę w dorosłe życie pokoleń.

Wskazówki metodyczne

dr Aleksandra Klęczar, dr Janusz Ryba

1. Glottodydaktyczne podstawy nauczania języka łacińskiego i kultury antycznej

1.1. Wstęp

Zasadniczą rolą przedmiotu język łaciński i kultura antyczna, zdefiniowaną w podstawie programowej, jest kształtowanie humanistycznej wrażliwości uczniów i przekazanie im wiedzy na temat języka łacińskiego i kultury starożytnej Grecji i Rzymu, jak również ich roli w rozwoju kultury i języka polskiego. Nauczanie języka łacińskiego i kultury antycznej ma więc charakter propedeutyczny i nie ogranicza się wyłącznie do przekazywania wiedzy i kształtowania umiejętności kierunkowych, ale stanowi element pogłębionego kształcenia humanistycznego i przygotowuje ucznia do świadomego, samodzielного i twórczego odbioru tradycji grecko-rzymskiego antyku oraz jego recepcji w kulturze epok późniejszych. W oparciu o te założenia wskazano trzy główne obszary, w obrębie których określone zostały cele kształcenia: obszar kompetencji językowych, obszar kompetencji interkulturowych oraz obszar kompetencji społecznych. Określone w podstawie programowej cele i treści kształcenia uwzględniają aktualny stan wiedzy z zakresu filologii klasycznej i dyscyplin pokrewnych, badania dotyczące dydaktyki i metodyki nauczania języka łacińskiego, a także konieczność rozwijania kompetencji kluczowych. Ponadto w podstawie opisane zostały warunki optymalizacji procesu dydaktycznego, wśród których wskazano przede wszystkim na korelację treści nauczania z zakresu języka łacińskiego i kultury antycznej z treściami innych przedmiotów humanistycznych oraz na konieczność zapewnienia przez szkołę nowoczesnych środków dydaktycznych i sprzętu multimedialnego, pozwalającego na wykorzystywanie w czasie lekcji narzędzi technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK).

1.2. Kompetencje językowe

Zgodnie z podstawą programową w zakresie kompetencji językowych uczeń:

- zna i potrafi stosować podstawowe zjawiska morfologiczne i składniowe typowe dla języka łacińskiego;
- rozumie czytany ze słownikiem tekst łaciński;
- dokonuje poprawnego przekładu prozatorskiego tekstu łacińskiego na język polski, z wykorzystaniem słownika łacińsko-polskiego;
- zachowuje w tłumaczeniu polską normę językową.

Takie sformułowanie celów kształcenia wskazuje na ukierunkowanie procesu dydaktycznego w zakresie języka na sprawności receptywne (rozpoznawanie form morfologicznych i struktur składniowych; odbiór i rozumienie tekstu łacińskiego) oraz sprawności

produktywne obcojęzyczne (tworzenie form morfologicznych i struktur składniowych) i polskojęzyczne (przekład tekstu: formułowanie wypowiedzi z zachowaniem normy językowej, dobór odpowiedniej leksyki). Ponadto w nauczaniu języka łacińskiego kształtowana jest umiejętność posługiwania się słownikiem łacińsko-polskim. Założeniem podstawy programowej jest więc przede wszystkim bierne opanowanie języka łacińskiego w stopniu umożliwiającym odbiór, rozumienie i przekład tekstu oryginalnego oraz preparowanego, głównie z zakresu twórczości autorów określonych w kanonie. Wynika to z ograniczonego wymiaru godzinowego przedmiotu, realizowanego wyłącznie na trzecim etapie edukacyjnym w 8-godzinny cykl oraz ze specyfiki języka łacińskiego, którego nauczanie na poziomie szkoły ponadpodstawowej nie jest ukierunkowane na sprawności rozumienia ze słuchu i tworzenia wypowiedzi (ustnych i pisemnych) w języku łacińskim. Należy jednak podkreślić, że ukierunkowanie procesu dydaktycznego na rozumienie łacińskiego tekstu pisanego i umiejętność jego przekładu na język polski nie wyklucza, a jedynie ogranicza rolę pozostałych sprawności językowych. Możliwe jest zatem stosowanie w nauczaniu języka łacińskiego elementów podejścia komunikacyjnego, o ile działania te zapewnią realizację treści i osiągnięcie celów zawartych w podstawie programowej.

1.3. Kompetencje interkulturowe

Zgodnie z podstawą programową w zakresie kompetencji kulturowej uczniów:

- zna, rozumie i interpretuje zjawiska i teksty kultury antycznej, umieszczając je we właściwym dla nich kontekście i zauważając ich cechy dystynktywne;
- rozpoznaje i interpretuje elementy tradycji antycznej w tekstach kultury późniejszej.

Podstawowym założeniem kształcenia w zakresie kultury antycznej w nowej podstawie programowej jest wskazanie na konieczność nauczania kultury antycznej w systemie korelacji. W szczególności chodzi tu o następujące typy korelacji:

1. Korelacja międzyprzedmiotowa, ze szczególnym wskazaniem na zapisy w podstawach programowych języka polskiego, historii i filozofii;
2. Wewnętrzna interkorelacja treści z zakresu kultury antycznej;
3. Łączenie treści językowych i kulturowych w procesie nauczania.

1.4. Kompetencje społeczne

Zgodnie z podstawą programową w zakresie kompetencji społecznych uczniów:

- ma świadomość znaczenia tradycji antycznej dla kształtowania się i rozwoju kultury polskiej i światowej;
- docenia troskę o zachowanie i propagowanie dziedzictwa antyku;
- dostrzega w kulturze antycznej wartości ponadczasowe i znaczące także dziś.

1.5. Metodologia – podejście – metody

W ujęciu typologicznym w nauczaniu języka łacińskiego i kultury antycznej możliwe są do zastosowania trzy metodologie dydaktyczne: unilateralna metodologia selektywna,

multilateralna metodologia integratywna oraz oparta na pluralizmie, dyferentyzmie i eklektyzmie metodologia selektywno-integratywna, a także różne podejścia: pośrednie – dedukcyjne, bezpośrednie czy też komunikacyjne, indukcyjne oraz eklektyczne podejście dedukcyjno-indukcyjne lub indukcyjno-dedukcyjne. Metody nauczania natomiast z definicji są wtórne wobec metodologii dydaktycznej oraz podejścia i stanowią jedynie ich praktyczną realizację.

Należy podkreślić, że podstawa programowa w żaden sposób nie definiuje metodologii i nie narzuca konieczności stosowania w procesie dydaktycznym żadnych konkretnych metod. Decyzje o zastosowaniu odpowiedniej strategii dydaktycznej i wszelkie działania związane z planowaniem, realizacją i ewaluacją nauczania przedmiotu stanowią element autonomii nauczyciela, co oznacza, że ocenie i kontroli podlegają realizacja treści i osiągnięcie celów kształcenia, a nie przyjęta przez nauczyciela struktura metodyczna procesu dydaktycznego. Zaleca się jednak stosowanie nauczania hybrydowego, opartego na pluralizmie, dyferentyzmie i eklektyzmie metodycznym. Model ten bazuje na zakorzenionych w kształceniu klasycznym tradycyjnych metodach pośrednich, które ukierunkowane są na bierną znajomość języka, kształtowanie sprawności receptywnych i umiejętności przekładu tekstu łacińskiego na język polski, ale uwzględnia także stosowanie elementów metod bezpośrednich i nowoczesne narzędzia technologii informacyjno-komunikacyjnych.

1.6. Teksty w nauczaniu języka łacińskiego

Podstawą procesu dydaktycznego w zakresie kompetencji językowych jest praca z tekstem łacińskim w formie preparowanej i oryginalnej. Podstawę wymagań egzaminacyjnych stanowi umiejętność przekładu tekstu na język polski, z wykorzystaniem słownika łacińsko-polskiego. Ze względu na specyfikę języka łacińskiego w nauczaniu wykorzystywane są teksty literackie, które stanowią jedyny wyznacznik formalnej poprawności struktur języka łacińskiego. W przeciwieństwie do języków nowożytnych nie istnieje żadna jednolita klasyfikacja określająca poziomy zaawansowania znajomości języka łacińskiego. Dlatego też w podstawie programowej określony został kanon tekstów o zbliżonym poziomie trudności, na który składają się utwory autorów reprezentatywnych dla prozy klasycznej. Kanon ten został dobrany również w taki sposób, aby umożliwiał łączenie w codziennej praktyce szkolnej treści językowych i kulturowych. Wybrane teksty dotyczą istotnych zagadnień z zakresu kultury antycznej, a jednocześnie same są jej elementem. W nauczaniu należy więc stosować szeroki repertuar różnorodnych ćwiczeń integrujących wiedzę i umiejętności w zakresie kompetencji językowych i interkulturowych. Przede wszystkim stosować należy ćwiczenia translacyjne, kształtujące umiejętność przekładu, ale także ćwiczenia na rozumienie i interpretację tekstu. Ze względu na ograniczony cykl nauczania przedmiotu w podstawie programowej dopuszcza się zastosowanie w procesie egzaminacyjnym tekstu preparowanego, opartego na tekście oryginalnym, z zachowaniem cech autentyczności tekstu w jego strukturze gramatycznej, składniowej i leksykalnej.

2. Ćwiczenia praktyczne w zakresie kompetencji językowych – praca z tekstem (oryginalnym, autentycznym lub preparowanym)

Propozycje ćwiczeń zakładają wykorzystanie fragmentu traktatu Cycerona (*De amicitia*, 20), ujętego w kanonie tekstów.

Wykorzystany może być fragment w trzech wersjach:

- oryginalnej, w której nie zostały wprowadzone żadne ingerencje w strukturę gramatyczną, składniową i leksykalną:

„Quanta autem vis amicitiae sit, ex hoc intellegi maxime potest, quod ex infinita societate generis humani, quam conciliavit ipsa natura, ita contracta res est et adducta in angustum ut omnis caritas aut inter duos aut inter paucos iungeretur.

Est enim amicitia nihil aliud nisi omnium divinarum humanarumque rerum cum benevolentia et caritate consensio; qua quidem haud scio an exceptā sapientiā nihil melius homini sit a dis immortalibus datum. Divitia salii praeponunt, bonam alii valetudinem, alii potentiam, alii honores, multi etiam voluptates. Beluarum hoc quidem extremum, illa autem superiora caduca et incerta, posita non tam in consiliis nostris quam in fortunae temeritate. Qui autem in virtute summum bonum ponunt, praeclare illi quidem, sed haec ipsa virtus amicitiam et gignit et continet nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest”.

- autentycznej o niskim poziomie ingerencji w strukturę gramatyczną, składniową i leksykalną tekstu:

Quanta autem vis amicitiae est? Ex hoc intellegi maxime potest: ex infiniti societate generis humani, quam conciliavit ipsa natura, res contracta est adducta in angustum. Itaque omnis caritas aut inter duos aut inter paucos iungitur. Est enim amicitia omnium divinarum humanarumque rerum consensio cum benevolentia et caritate coniuncta. Nihil melius quam sapientia et amicitia homini a deis immortalibus datum est. Divitia salii praeponunt, bonam alii valetudinem, alii potentiam, alii honores, multi etiam voluptates. Hoc extremum beluarum proprium est. Illa autem superiora caduca et incerta posita sunt non tam in consiliis nostris quam in fortunae temeritate. Qui autem in virtute summum bonum ponunt, praeclare faciunt; sed haec ipsa virtus amicitiam et gignit et continet nec sine virtute amicitia esse potest.

- preparowanej (w formie dialogu) o wysokim poziomie ingerencji w strukturę gramatyczną, składniową i leksykalną tekstu:

Marcus: Quid amicitia est?

Pater: Amicitia est consensio omnium divinarum humanarumque rerum.

Marcus: Quanta est vis amicitiae?

Pater: Maxima vero! Nihil melius homini a deis datum est.

Marcus: Qui amici sunt?

Pater: Duo aut pauci, qui benevolentia et caritate iunguntur.

Marcus: Quid homines petunt?

Pater: Alii divitias preponunt, alii bonam valetudinem, alii potentiam, alii honores, Multi etami voluptates.

Marcus: Qui praeclare faciunt?

Pater: Illi, qui in virtute summum bonum ponunt.

Marcus: Et quid mihi de virtute et amicitia dicere potes?

Pater: Virtus amicitiam et gignit et continet nec sine virtute amicitia esse potest.

Zastosowanie odpowiedniej wersji uzależnione jest od stopnia zaawansowania uczniów, indywidualnych potrzeb i warunków organizacyjnych procesu dydaktycznego. Prezentowane typy ćwiczeń mają charakter egzemplifikacyjny i nie wyczerpują wszystkich możliwości pracy z tekstem.

- 2.1. Ćwiczenia translacyjne – przekład tekstu na język polski, z wykorzystaniem słownika łacińsko-polskiego:
 - a) praca na lekcji (indywidualna lub grupowa): uczniowie synchronicznie dokonują przekładu tekstu na język polski. Ćwiczenia te wymagają zaawansowanej znajomości języka łacińskiego i są pomocne przede wszystkim w przygotowaniu ucznia do egzaminu maturalnego lub udziału w olimpiadzie języka łacińskiego. Urozmaiceniem tego typu ćwiczeń może być zastosowanie narzędzi TIK. W pracy z tekstem uczniowie nie tylko tworzą przekład, ale także interpretują tekst. Niezbędnym elementem ćwiczenia jest komentarz historyczno-literacki. Nauczyciel nadzoruje, wspomaga i weryfikuje pracę uczniów.
 - b) model odwróconej klasy: metoda kształcenia wyprzedzającego, która polega na odwróceniu następstwa zdobywania i utrwalania wiedzy. Uczniowie w zindywidualizowanej ścieżce organizacyjnej samodzielnie przygotowują przekład tekstu, a zajęcia skoncentrowane są na fazie kontekstualizacji i na kształtowaniu umiejętności praktycznych w rozwiązywaniu zadań problemowych. W czasie lekcji konfrontowane są różne wersje przekładu i omawiane błędy translacyjne. Uczniowie interpretują tekst i wskazują na odpowiedni kontekst historyczno-literacki. Nauczyciel weryfikuje pracę uczniów, wskazuje błędy i wspiera ich w poszukiwaniu prawidłowych rozwiązań.
 - c) gamifikacja (grywalizacja): model ten odwołuje się do naturalnej potrzeby zabawy i organizuje proces dydaktyczny wokół elementów ludycznych oraz indywidualnej i grupowej rywalizacji. Ze zdobywania wiedzy czyni grę, w trakcie której kolejne przyswojone informacje przekładają się na punkty, a zaliczone zadania przybliżają graczy (uczniów) do wygranej. Rywalizacja (indywidualna lub grupowa) skoncentrowana jest na przygotowaniu przekładu i interpretacji tekstu oraz dokonaniu

analizy kontekstu historyczno-literackiego. Nauczyciel nadzoruje, wspomaga i weryfikuje pracę uczniów.

- d) metoda projektowa: uczniowie przygotowują (samodzielnie lub grupowo) przekłady tekstów w formie portfolio językowego. Ćwiczenia realizowane są przez dłuższy czas, a portfolio może mieć formę papierową lub elektroniczną (z wykorzystaniem narzędzi TIK służących do gromadzenia i przechowywania informacji). Nauczyciel wspiera uczniów w realizacji zadań i pomaga w rozwiązywaniu sytuacji problemowych.

2.2. Ćwiczenia na rozumienie tekstu:

- a) odpowiedź w języku polskim na pytania dotyczące treści tekstu;
- b) „*responde Latine*”: odpowiedź w języku łacińskim na pytania dotyczące treści tekstu;
- c) „*verum / falsum*”: określanie w języku polskim lub łacińskim zgodności podanych informacji z treścią tekstu;
- d) streszczenie / parafraza tekstu: konstruowanie w języku polskim lub łacińskim wypowiedzi, w której uczeń przedstawia treść tekstu;
- e) dialog: konstruowanie krótkich pytań i odpowiedzi w języku łacińskim, prowadzenie rozmowy na temat treści tekstu lub kontekstu historyczno-literackiego.

We wszystkich typach ćwiczeń możliwe jest zastosowanie narzędzi TIK. Szczególnie zalecane jest wykorzystywanie dostępnych w internecie aplikacji i indywidualne tworzenie przez nauczyciela ćwiczeń w formie interaktywnych quizów.

2.3. Ćwiczenia gramatyczne:

- a) analiza struktury gramatycznej tekstu;
- b) transformacje form morfologicznych;
- c) transformacje zdań i struktur składniowych;
- d) uzupełnianie luk w tekście.

2.4. Ćwiczenia leksykalne:

- a) praca ze słownikiem łacińsko-polskim;
- b) tworzenie baz leksykalnych;
- c) przekład wyrażenia idiomatycznych;
- d) transformacje struktur leksykalnych;
- e) translacje i retranslacje na język polski i łaciński.

3. Ćwiczenia praktyczne w zakresie kompetencji interkulturowych

3.1. Z wykorzystaniem korelacji międzyprzedmiotowej.

- 1. Korelacja z historią;

2. Korelacja z językiem polskim;
3. Korelacja z filozofią.

Przykładowe ćwiczenie 1.

Wykorzystując wiedzę zdobytą na lekcjach historii, połącz imiona postaci z nazwami odpowiednich miast lub państw:

Civitates:

Roma

Athenae

Carthago

Lacedaemon

Aegyptus

Personae: Hannibal, Augustus, Pericles, Leonidas, Cleopatra, Socrates, Marcus Antonius, Aeschylus, Eratosthenes (mathematicus), Livia.

Przykładowe ćwiczenie 2.

Wykorzystując posiadaną wiedzę mitologiczną, wyjaśnij znaczenie (dosłowne oraz metaforyczne) i pochodzenie następujących związków frazeologicznych w języku polskim:

Pięta Achillesowa

Puszka Pandory

Koń trojański

Między Scyllą a Charybdą

Jabłko niezgody

Nić Ariadny

Męki Tantala

Szyfowa praca

Stajnia Augiasza

Złote runo

- 3.2. Wykorzystanie zagadnień z zakresu kultury antycznej w ćwiczeniach gramatycznych

Przykładowe ćwiczenie 3.

Zagadnienie gramatyczne: deklinacja III

Zagadnienie kulturowe: mitologia i religia Grecji i Rzymu

Polecenie:

Wykorzystując podane formy, uzupełnij zwroty i zdania. Przetłumacz je, a następnie przy pomocy informacji znalezionych w słowniku mitologicznym, encyklopedii kultury antycznej lub w źródłach internetowych odpowiedz na pytania:

Iuno (Iunonis) Moneta (-ae): Templum Romae positum est.

Iuppiter (Iovis) Capitolinus (-i): dux triumphans sacrificia facit.

*Apollo (Apollinis) Delphicus (-i) deum poetarum Graeci putant.
Venus (Veneris) Genetrix (-tricis) De scriptores disputant.*

Pytania z zakresu kultury antycznej:

1. Z jaką sferą działalności kojarzy się w Rzymie Junona Moneta i jej świątynia?
2. Jakie znaczenie miała dla Rzymian świątynia Jowisza Kapitońskiego?
3. Dlaczego Delfy uchodzą za jedno z głównych miejsc kultu Apollina?
4. Dlaczego Wenus w Rzymie nazywano „Rodzicielką”?

- 3.3. Wykorzystanie zagadnień z zakresu kultury antycznej w ćwiczeniach związanych z tłumaczeniem tekstu.

3.3.1. Tekst na temat związany z kulturą antyczną.

Przykładowe ćwiczenie 4.

Jak przygotować się do zawodu architekta?

Architecti est scientia pluribus disciplinis et variis eruditionibus ornata, quae ab ceteris artibus perficiuntur. Opera ea nascitur et fabrica et ratiocinatione. Fabrica est continua ac trita usus meditatio, quaem anibus perficitur e materia cuius cumque generis opus est ad propositum deformationis. Ratiocinatio autem est quae res fabricatas sollertiae ac rationis proportione demonstrare atque explicare potest. (Witruwiusz, De architectura I, 1)

Przekład tego tekstu oryginalnego powinno wiązać się z omówieniem jednego lub wybranych zagadnień:

- kształcenie i edukacja w starożytności;
- architektura w starożytności;
- Witruwiusz i architektura w Rzymie.

3.3.2. Kultura antyczna jako kontekst umożliwiający rozumienie i interpretację tekstu.

Przykładowe ćwiczenie 5.

Poeta: Quid facis, Leukonoe?

Puella: Horoscopium lego, nam fata futura cognoscere desidero.

Poeta: Non decet hominibus consilia deorum scire.

Puella: Sed vita brevis est! Tempus fugit et ego scire cupio fata mea!

Poeta: Melius est nescire. Carpe diem, puella!*

**melius* = lepiej

Tłumaczenie tego prostego dialogu można wykorzystać do:

- wskazania inspiracji poezją Horacego;
- lektury przekładu *Pieśni I, 11* w przekładzie polskim;
- analizy znaczenia i kulturowej roli sentencji *carpe diem*;
- dyskusji o epikureizmie i jego systemie wartości.

Jest on jednak zrozumiały także bez tego kontekstu, decyzja o jego wprowadzeniu zależy od nauczyciela.

vademecum.ore.edu.pl